

Ekonomia Sozial eta Solidarioa; landakoa eta feminista?

Leticia URRETABIZKAIA GIL

Hegoa institutuko doktoregaia (UPV/EHU)

Sarrera data: 2014/07/07

Onarpen data: 2014/09/08

Aurkibidea: 1. Elkargunea sortzen. 2. Praktikatik teoriara eta teoriatik praktikara. 2.1. Ekitatea eta mundu globala. 2.2. Lana eta Oikos-nomia. 2.3. Ingurumenaren iraunkortasuna eta bizi-tzaren iraunkortasuna. 2.4. Lankidetzak: beste sistema bat erakitzen. 2.5. Irabazi asmorik gabe: aldaketarako bideak. 2.6. In-guruarekiko eta Elikaduraren Burujabetzarekiko konpromisoa. 3. Eraikitako eta eraikitzeke dauden jardunbideak. 4. Bidean egin beharreko geldione esanguratsuak. 5. Bibliografia.

Laburpena:

Ekonomia Sozial eta Solidarioak (ESS) ekonomia modu parekide eta inklusiboan ulertzeko GILTza ematen digu. ESS-k hainbat ikuspuntu eta ikuspegi kontuan hartu behar ditu, esaterako, landako ekonomia eta ekonomia feminista. Beraz, artikulua honetan ekonomia ulertzeko modu hauen guneak oinarritzat hartuko ditugu: ESS, landako ekonomia eta ekonomia feminista. Hiru ikuspegi ekonomikoen konparazioa edo antzekotasun eta ezberdintasunen zerranda egitea baino harago joango gara, eta diskurtso bateratua planteatuko dugu. Azterketaren ardatza elikaduraren arazoa izango da, eta horren bidez, batetik, egungo sisteman ezkutazitako krisiak, eraGILek eta lanak ikusiko ditugu, eta bestetik, beste sistema batera bide-ratzeko gaitasun eta gakoak azalduko ditugu.

Hitz gakoak:

Ekonomia sozial eta solidarioa, landako ekonomia, ekonomia feminista, landako ekonomia feminista, ekonomia feminista sozial eta solidarioa.

Resumen:

La Economía Social y Solidaria (ESS) nos proporciona la clave para comprender la economía de una manera paritaria e inclusiva. La ESS debe tener en cuenta varios puntos de vista y enfoques; por ejemplo, la economía rural y la economía feminista. Por lo tanto, en este artículo nos centraremos en los aspectos de esas

maneras de entender la economía: la ESS, la economía rural y la economía feminista. Iremos más allá de la comparativa o de la elaboración de una relación de semejanzas y diferencias entre los tres enfoques económicos, y plantearemos un discurso unificado. El eje central del análisis será la problemática de la alimentación y, gracias a ello, por un lado veremos las crisis, los agentes y los trabajos que se nos ocultan en el actual sistema y, por otro lado, mostraremos las aptitudes y las claves que nos guiarán a otro sistema.

Palabras clave:

Economía Social y Solidaria, Economía Rural, Economía Feminista, Economía Feminista Rural, Economía Feminista Social y Solidaria.

Abstract:

Social and solidarity economy presents us an equitable and inclusive form of understanding economy where different visions and approaches can and must have space. These are the cases of peasant economy and feminist economy. That is why in this article we are going to try to look from a place in which there is room for these types of understanding economy: social an solidarity economy, peasant economy and feminist economy. The idea is to go further than a comparison or a list of similarities and differences between and suggest a discourse thath bets for confluence. We are going to focus the analysis in the food problem as the bond of union of all them to view the crisis, subjects and works hidden by the current system and potentialities and keys in the way of this confluence toward another system.

Key words:

Social and solidarity economy, peasant economy, feminist economy, peasant feminist economy, feminist social and solidariy economy.

Deskribatzaile-gako alfanumeriko:

A13 Relation of Economics to Social Values

B54 Feminist Economics

D63 Equity, Justice, Inequality, and Other Normative Criteria and Measurement

P32 Collectives; Communes; Agriculture

Q00 Agricultural and Natural Resource Economics; Environmental and Ecological Economics: General

Q57 Ecological Economics: Ecosystem Services; Biodiversity Conservation

1. Elkargunea sortzen

Sistemaren krisia dela eta, gaur egun, munduko hainbat lekuetan, tokian tokiko oinarririk harreman sozial eta ekonomikoen beste eredu bat sortzen ari da, lankidetzaz globalaren bidez. Eredu honen barruan, Ekonomia Sozial eta Solidarioaren (ESS) aterpea dago, bertan ekonomia ulertzeko beste modu bat duten ekimenak gero eta gehiago dira. Ingurunea eta Ingurumenaren iraunkortasunarekin bidezkoa, konprometitua eta lankidetzan aritzen den ekonomian datza, eta gaur egun daukagun lanaren ikusmoldea baino harago doana da. Azken batean, ekonomiaren ikuspuntu hau askoz ere zabalagoa da, bertan hainbat ikusmoldek zein ikuspuntuk berezko lekua daukate, esaterako, landako ekonomiak eta ekonomia feministak. Hori dela eta, artikulua honetan ekonomia ulertzeko hiru modu hauek kontuan hartzen dituen ikuspuntua izango dugu oinarri.

Azterketa honen ardatza eta lotura gunea elikaduraren gorabehera izango da. Honen bidez, pairatzen ari garen hainbat krisi nabarmentzeko aukera izango dugu, besteak beste, nabaria den ekonomia- eta finantza-krisia, elikadura-krisia, ingurumen-krisia edo zainketen zein jendartearen harremanen krisia. Izan ere, elikaduraren adibideak agerian uzten du oinarrizko beharra salgaitzat hartzen dela eta horren ondorio anitzak eragina dutela makroekonomian zein «ezkutuko mikroekonomian» (BACIGALUPE, 2014), etxeetan hain zuzen ere. Horregatik azterketa hau baliagarria izango da batetik, sistema nagusiak ezkututzen dituen lanak eta eragileak bereziki ezagutzeko eta bestetik, harreman ekonomiko zein harreman sozialen beste eredu horretan zer nabarmendu behar dugun jakiteko, iraganeko akatsak ez errepikatzeko asmoz. Artikulu honen asmoa zera da: politika, teoria eta praktika, hurbil dauden eta bat egiten duten ikuspuntu zein diskurtsoekin lotzea. Hiru ikuspuntu ekonomikoen konparazioa egitea, edo, antzekotasunen zein desberdintasunen zerrenda sortzea baino, bat egiten duen diskurtsoa sortzeko asmoa dago. Azken batean, herri mugimendu eta ikuspuntu kritikoen arteko etengabeko harremana behar duen sorkuntza kolektibo eta parekideari ekarpena egitea da asmoa. Horixe delako begirada kritiko eta partzial hauek uztartzeko bide bakarra.

Horretarako artikulua egitura funtsezko lau ataletan banatuko dugu: hasteko, emakume baseritarren parte hartzea eta iritzia ezagutzeko grina oinarri duen ikerketa prozesua azalduko dugu; aipagarria da, prozesuan bertan berezko bidea sortu zela eta bere ibilbidean hiri zein landa eremuko diskurtsoetatik edan duela. Horren bidez, bidean sortutako ikaskuntza eta galderak gogora ekartzeko aukera izango dugu. Bestetik, Ekonomia Solidarioaren hastapenak birpasatuko ditugu ikuspuntu nekazari eta feministatik. Horren bidez, hiru ekonomia hauen arteko lotura teorikoak berez azalduko dira. Ondoren, euskal egoeraren hurbilketa baten bidez, hiru

ikuspegi hauen batasunaren gaitasun praktikoa ezagutuko dugu. Azkenik, sorkuntza kolektibo eta bidezko honen bidean izandako geldiene garrantzitsuak ezagutuko ditugu.

2. Praktikatik teoriara eta teoriatik praktikara

Hausnarketa hau egiteko motibazioa 2011n sortu zen Yolanda Jubetorekin bat Hegoa Institutuko Globalizazioa eta Garapenaren graduondoan emakume baserritarrekin egindako ikerketaren ondorioz. Oinarrizko helburua emakume hauen egoera, eskakizunak, aldarriak eta etorkizunerako ikuspegiak ezagutzea izan zen, baita eurek kontatu nahi zutena entzutea ere. Horretarako, metodologia kualitatiboa erabili zen eta, zehazki, erdi egituratutako elkarriketaren teknika. Ez geneukan emakume baserritarren parte hartze eta eragin politikoaren berri eta hori izan zen lanari ekiteko arrazoi nagusia. Zaila da emakumek kontatutako euren ibilbideari buruzko materiala topatzea, are gutxiago unibertsitatean egindakoa. Agerikoa da arlo akademikoa eta nekazaritzaren arteko hutsunea, baina badago zerbait egitea. Oraingo honetan, EHNE (Euskal Herriko Nekazarien Elkartasuna) nekazaritza sindikatuaren bidez, euren diskurtso politikoa elkarbanatu nahi zuten emakume baserritar batzuekin harremanetan jarri ginen, Araban, Gipuzkoan, Bizkaian eta Nafarroan.

2012an Emakumearen Euskal Erakundea den Emakundek ikerketa honen (URRETABIZKAIA, 2012)¹ emaitzen laburpena argitaratzeko emandako diru-laguntzagatik ez balitz, unibertsitatean egiten diren ikerketa on eta interesgarri askorekin gertatzen den bezala, ikerketa hau ere apalategian geratuko litzateke. Horri esker, 2013an ustekabean, ikerketa unibertsitate-tik kalera eraman zen eta Estatu espainolean 500 ale banatzeaz gain, aurkezpena egiteko interesa izan zuten hiriko zein landa eremuko hainbat eragilerekin (feministak, ekologistak, liburutegiak, kontsumitzaileen elkarteak, etab.) elkarbanatu zen.

Ikerketa honetan joan-etorri bi izan dira. Lehenengoan interes akademikoa hiriko kontzeptuetatik praktikara abiatu zen, lurrarekin harremanik handiena duten emakumeengana jo zuelako. Emakume hauen subjektibotasun eta jakinduriaren bidez, asko ikasteko eta gure ezagutza erabat handitzeko aukera izan genuen, eta hori izan da joan-etorri honen ekarpena. Bigarrenean, ikerketaren emaitzek unibertsitate-tik kalera jo zuten berriro ere eta gaiarekiko interesa duten mugimendu eta erakundeetara hurbildu

¹ Artikulu osoan argitalpen honen erreferentziak egingo dira, eta gaien sakontzeko orrialdea zehaztuko da.

ziren, batez ere, hainbat ikasketa edo proposamenetatik elikatzeko. Lehenengo bidaiari esker, artikulu honen ardatza den feminismo baserritarraren oinarri praktikoak sendotu ziren, hau da, emakumeen bizipenak, jabekuntza-prozesuak eta begiradak. Bigarrenari esker, landa eremu eta hiriko feminismoaren arteko loturak egiaztatu ziren, baita kontsumo kontziente eta eraldatzailearen ikuspegia duten ekimenekiko loturak ere, eta, nekazarien eskaerei erantzuten dieten kaleetako beste ekimen mota batzuen loturak ere. Lehenengo bidaiaren erreferentziak landako ekonomia, elikagaien burujabetza, ekonomia feminista eta ekofeminismoa izan dira, beti ere, ikerketa aurrera eramateko erabilitako teoria eta herri mugimenduei esker. Bigarren bidaiaren aitzindari nagusia hainbat ekimen biltzen dituen ESSren aterpea izan da.

Bidaia bakoitzaren amaieran galdera bat planteatu da, eta horregatik artikulu honen asmoa bada bidaia txiki hauen amaierako galdera handiei heltzea, orokorrean bada ere: Hona lehenengo bidaiaren amaieraren galdera: ba al da posible ekonomia nekazari eta feministaren parametroak mugatzea?; eta bigarren bidaiaren galdera saihestezina: ba al da posible landako ekonomia feminista ESS eredian artikulatzea?

ESS-k badauka harremana landako ekonomia feministarekin, baina esatekoa da bereizi egiten dituela; gainera lehenengoan garapen teorikoaren falta dago, eta bigarrenean, berriz, praktika falta. Adibidez, 2013an Euskal Herrian egindako merkatu sozialaren lehenengo ekitaldian nekazarien sindikatua eta nekazaritza ekologiko zein bertako² produktuen banatzailea topa genuen. Baina, ESSren aliatutzat hartzen diren ekonomia feminista, ekonomia ekologikoa, desazkundea edo jendartearen garapenaren ekonomia (AZKUNZE, 2013, 106 orr.) artean, landako ekonomia ere badago, gutxi aipatzen bada ere. Ikusten dugunaren arabera, ekonomia feminista bada aipatzen ohi den aliatu horietako bat, izan ere, hainbat emakumeri esker arlo kontzeptualean gero eta gehiago aztertzen ari da ekonomia feminista eta ESSren arteko lotura. Hala ere, praktikan bide luzea egin beharra dago oraindik ere, bereziki landako ikuspuntu feministarekin lotura eginez.

Hasteko, kontzeptuen arloari helduta, Ekonomia Alternatibo eta Solidarioaren Sareak (EASS) adostutako Ekonomia Solidarioaren Printzipioen Gutunean (ESPG) jasotako 6 ardatzei helduko diegu, eta horrela ikerketa honetan parte hartu duten emakumeen ikuspuntu bateratu batetik begiratuko dugu. Zuzentasun edo ekitate eta lan printzipioen bidez maila makro eta mikroan bizi ari garen sistemaren krisiari dagozkion ezaugarri nagusiak azalduko ditugu. Ingurumenaren iraunkortasunaren

² Merkatu soziala eta berau osatzen duten ekimen hauen zein beste batzuen berri izateko: <http://mercadosocial.konsumoresponsable.coop/> eta <http://www.goazenazokara.org/>

printzipioak agerian utziko digu bizitzaren iraunkortasuna erdigunean kokatzeko beharra. Lankidetzaren printzipioak sistema berriaren oinarria erakutsiko digu, eta, irabazi asmorik gabeko helburuek bidea erakutsiko digute. Inguruarekiko konpromisoaren printzipioa sistema eraldatzeko falta zen bultzada izango da.

2.1. *Ekitatea eta mundu globala*

Ekitate printzipioak pertsona guztiek duintasun bera izatean du ardatza, baita desberdina denarekiko begirunean eta mendekotasun harremanak ez pairatzeko eskubidean ere. Honek hurrengo eskubide hauek dakartza: arlo guztietan parte hartzeko eskubidea, informazioa eta honen gardentasuna izateko eskubidea, eta, baliabide zein ondasun naturalen bidezko balioa eta hauen bidezko banaketa, beti ere finantza espekulaziorik gabe (EASS, 2011).

Gaur egun, kapitalismo, neoliberalismoa eta patriarkatua ardatz diren mundu globalean bizi gara. Batasun honek pertsonen bizitza eta heriotzetan ondorio nabarmenak ditu, eta horren eredu da nekazaritza eta elikadura sistema industrialak. Nahiz eta makineria eta janari kopuru handia sortu, 842 milioi pertsonak, zortzitik bat, ez dauka jatekorik (FAO, 2013). Beraz, duintasunez elikatzeko oinarritzko eskubidea ez da betetzen. Azpimarratzekoa da, munduan gose diren pertsona gehienak nekazariak direla, bereziki emakumeak.

Azalpena luzea eta zaila da, baina esan daiteke nekazaritza eta elikadurari dagozkion erabaki handiak multinazionalen nazioarteko itun handien esku daudela (HOLT-GIMÉNEZ, eta PATEL, 2010). Supermerkatu eta merkataritza gune handietan zalantzarik ez dagoen kalitatearekin eta prozesatutako jakien kontsumo ereduaren inposatzen dute, baita lan kostuak zein kostu sozialak saihesteko jakien hauek mundu osoan garraiatzeko beharra sortu duen banaketa sistema ere. Kontsumitzaileek ez daukate eskubiderik kontsumitzen dutena erabakitzeko, ezta horren produkzioa, joan-etorriak edo erosteko moduan eragiteko ere.

Horrez gain, produkzio ereduaren inposatu egiten du: produkzioaren areagotzea, laborategietan eraldatutako aleak, monolaborantza eta esportatzeko mekanizazioa. Nekazari txikiak leku eskasa dauka bertan, eta gure inguruan ere nabaria da, esaterako, azken hamarkadetan baserrietan bizi izaten ari den krisi uzkuraren. Euskal Herrian, aitzinetik, lurra baserria inguratzen duten minifundiotan antolatuta izan da, eta baserriek lurrarekin daukaten lotura komunitatearen bizimodu eta nortasunaren ardatza da. Berezko antolakuntza sozial eta ekonomikoari esker mende luzeetan iraun

dute, baina gaur egun historikoa den bizimodu honen desagerpenaren lekuko gara. Batzuk nekazaritza enpresa bihurtzen saiatu dira, eta merkatuan lehiakorak izateko zorduntze eta areagotze prozesuetan murgiltzen dira; beste batzuk baserrian eta irabazi asmodun beste jarduera batean egiten dute lanaldi berean, eta, beste batzuk landa eremuan jardun arren, nekazaritzari ez dagozkion jarduerak egin behar izan dituzte, esaterako, gorakadan dauden turismo-landetxeak. Hala ere, askok lurrarekiko lotura, berezko nortasuna eta betiko bizimodua atzean utzi behar izan dituzte. Kasu hobereetan etxebizitza lasai, berezi eta folkloriko bihurtu dira, baina kasu txarretan bertan behera utzita daude, horrelako kasuetan utzitako hutsunea begiratzea (edo ez ikusiarena egitea) baino ez dago.

Honen arrazoia lurraren eta naturaren kudeaketak merezi duten eta ematen ez zaaien inportantzia falta da. Gainera gaur egun elikagaiak espekulatzeko merkantzia baino ez dira. Zoritxarrez haxe bera da gure inguruan gertatzen ari dena, lurrarekiko horrenbeste presioa izanik, lurra lur hutsaltzat hartu baino, espekulazioaren bidez hainbat helburu lortzeko zorutzat hartzen dugu (URRETABIZKAIA, 2012, 66. orr.). Euskal Herriko hiri eta landa eremuaren arteko hurbiltasunak merkataritza zentroei, industria-gunei, urbanizazioei eta azpiegitura handiei garrantzi handiagoa ematea dakar; adibide hauek, besteak beste, politikoki garrantzitsuagoak dira elikagaien produkzioa eta baserriak babestea baino (BATZUK, 2007).

Horregatik guztiagatik argi dago sistema hau aurrera doala ekitate eza eta aukera berdintasun faltan oinarrituta dagoelako, eta horrek natura, lurra, elikagai eta baserrien menpekotasuna eta ustiapen basatia dakartza. Esandako horiek guztiek jasaten duten tratu(txar)ak sustrai berbera du, baita jarraian ikusiko ditugun beste tratu(txar) batzuek ere.

2.2. *Lana eta Oikos-nomia*

Lanaren printzipioa ohiko ideietatik harago doa eta hainbat modu daude berau egiteko (bakarka edo taldean, ordainduta ala ez, soldatapean ala ez edo auto-enpleguaren bidez...). Lana pertsonen autoestimua-
ren ardatza izan behar da, komunitatearen eta herritarren beharrezko zerbitzura egon behar da, hurbilen dagoen herriaren beharrezkoak bete-
tzeko ekoiztu behar dena planifikatzen duen elkarrizketa sozialari erant-
zun behar dio, ez da zertan mugagabe eta globalizatu den merkatu ho-
netara bideratua izan eta pertsonen beharrezko ekonomikoak betetzen
dituen lan baldintza duinak bermatu behar ditu (EASS, 2011).

Pertsonak ari dira esandako sistema sostengatzen eguneroko lan eta kontsumoaren bidez. Izan ere, egungo ekonomiaren ideia oikos hitz greko-

tik dator, eta honen esanahia etxea edo familiaren egoitza da. Horren harira, Vandana Shivak bere «Manifiesto para una democracia de la tierra» (SHIVA 2006) lanean ekonomia zergatik ez den eroso eta zergatik sentitzen dugun hain urrun galdetu zion bere buruari. Bitartean, ekonomia feministaren galdera izan da ea zergatik ekonomiak ez duen etxea eta etxeko lana barne hartzen. Ez da kasuala hausnarketa bi hauek gauza bera galde-tzea, nahiz eta leku desberdinetatik egin. Azkenik, ekonomia gure etxetik hain urrun sentitzen dugu, hain zuzen ere, gure etxea ekonomiatik aldendu egin dutelako. Ekonomia eredu nagusiak etxea eraikitzeke beharrezkoak diren zimenduak ahaztu ditu, baita zimendu horietan hark berak sorrarazten dituen ondorioak ere.

Ukaezina da historikoki emakumeak izan direla etxeko protagonista lanaren banaketa sexuala egin delako: gizonak gune publikoetan eta soldatapeko enpleguaren bidez, produktibotzat hartzen diren lanak hartu ohi dituzte euren gain, eta emakumeek, berriz, gune pribatuetako produkziarik gabekotzat jotzen diren ugalketa lanak edo familia zein etxeetako zainketa lanak egiten dituzte. Lehenengoak familiaren ekonomia sostengatzeko baliagarriak izan dira, eta bigarrenak familiaren bizitza sostengatzeko dira. Azken hauen artean laborantza eta etxea elikaduraz hornitzea daude, baita elikagai horien prestaketa eta lanketa ere, lan hauek gehien bat emakumeen kontua izan dira. Baina emakumeak lan merkatuan sartzen hasi zirenean, zerbait aldatzen hasi zen, eta gizonei zegozkien lan produktiboak bere gain hartu zituzten emakumeek. Hala ere, gizonak eta gizartea orokorrean, ez ziren hasi emakumeei zegozkien ugalketa edo zainketa lanak bere gain hartzen. Lan hauek zama handia bihurtu ziren eta inork ez zituen barka bere gain hartu nahi, hau da, zainketaren edo jendartearen harremanen krisia deritzona. Enpresa handiek eskaintzen diguten kontsumo ereduak gure burua zaintzeko daukagun denbora faltarekin bat egiten du. Horregatik azken urteetan janari arinari, merkeari eta horren osasuntsua ez den horri eman zaio lehentasuna: zuntz eta karbohidratotan aberatsa zen dieta, koipea eta azukreagatik ordeztu dugu, eta, gero eta denbora gutxiago ematen dugu elikagaiak erosi, prestatu eta etxean gozatzeko (PINEIRO eta BALLESTEROS, 2012). Sukaldaritza etxetik ateratzen hasi den heinean eta errentagarria den negozio bihurtu denetik, sukaldaritza gizonen kontua bihurtzen ari da. Begi-bistan dago azken urteetan sukaldari diren gizonak hartutako entzutea, ez da berriz, maila berekoa izan emakumeen entzutea.

Emakumeak izan badira historikoki eta ohituraz etxeetako elikaduraren arduradunak, nekazariak izan dira elikagaiak etxeetara eraman dituztenak, baserriarrak hain zuzen, emakume zein gizon. Baserriak ere oikos horren arabera antolatzen dira, mikroekonomia txiki baten moduan, non etxea den abiapuntua, baina aldi berean badauka produktibotzat hartzen den jarduera ere. Jarraian ikusiko dugu familiaren jarduera produktibo honek eta

bere gune anitzek zelan eragiten dioten emakume baserritarrari, bereziki (BATZUK, 2013).

Baserrietako emakumeek, beste guztiek bezala, etxeko kudeaketaren eta zainketen ardura daukate, horri isolamendua ere gehitu behar zaio, baita landa eremuetan dagoen zerbitzu sozialen falta ere; hori dela eta, berezko guneen falta zein denbora falta pairatu dezakete. Gainera, emakume baserritarrak lan produktibotzat hartzen diren horiek ere betetzen dituzte, ugalketa eta zainketarako duten eginkizunaren barnean. Egia esan, betidanik ikusi ditugu azoketan saltzen, beraz argi dago jarduera ekonomikoan ere parte hartzen dutela. Era berean, emakume baserritarrak emakume indartsuak eta boteredunak direla eta erabakitze gaitasuna dutela pentsatu ohi dugu, baina gehienetan botere hau arlo pribatuan geratzen da, eskubide faltaren artean. Orokorrean nekazaritza eremuetako emakumeek egiten dituzten produkzio lan hauek «famiarentzako laguntzat» hartu izan dira. Familiaren logika honen barruan, ustiapenen titularitatea, segurtasun sozialaren kotizazioa eta nekazaritza erakundeetako afiliazioa pertsona bakar batek egiten du, eta emakumeak izaten dira ekonomiatik, gizartetik edo arlo juridikotik kanpo geratzen direnak; are gehiago, emakumeak aintzat hartzeak produkzio txikiak bere gain hartu ezin duten gastua dakarrenean. Eskubide falta honen aurrean, nekazaritza arloko emakumeek askotan menpekotasun osoa pairatzen dute, eta bereziki larria izaten da genero indarkeria izaten denean. Azken batean, batetik, hiri eremuko emakumeak lan merkatuan sartzeko eta ekonomikoki independenteak izateko eremu pribatutik atera behar izan dira eta hainbat eskubide lortu behar izan dituzte kontratu bat izateko; eta bestetik, baserriko emakumeek emakumea bera nekazaritza produkzio burua eta ekonomikoki independentea dela onartzeko zailtasun gehigarria topatu dute, indarrean dauden ohitura, pertsona eta egitura matxisten kontra borrokatu behar izan dutelako baserrietatik bertatik (URRETABIZKAIA, 2012, 69 or.).

Emakume baserritarrek historikoki aldarrikatu duten elkarbanatutako titularitatea dela eta, esatekoa da legeak aldi berean aurrera eta atzera egin duela. Nekazaritza arloko titularitateak prestakuntza, diru-laguntzak, ordezkartza eta orokorrean aintzat hartutako lanGILEen eskubide guztietarako sarbidea da. Horren bidez, familiaren produkzioetan senar edo bikoteekin lan egiten duten emakume guztiek ondasun, eskubide eta betebeharrak ere elkarbanatuko lituzkete. Hala ere, 2011n indarrean sartu zen elkarbanatutako titularitatearen legeak ez du lortu emakume gehiago aintzat hartzea, batetik, boluntarioa delako eta, bestetik, honi buruzko informazioa zabaltzeko beharrezkoak diren baliabide faltagatik. Horregatik ez da harriztekoa emakume hauen eskubide eta egindako lanen aintzat hartze faltaren aurrean, emakumeek beraiek inportantziarik ez ematea; era berean, askotan ez daukate kontzientziarik euren burua baloratzeko, pai-

ratzen duten diskriminazioa sentitzeko edo berau aldatzeko dauzkaten tresnak ikusteko.

Honen bidez ikusi dugu etxe eta baserrietan zuzenak ez diren menderatze harremanak daudela eta hauen oinarria lanen kontzeptualizazioa zein banaketa dela. ESPG-ek dioen bezala: «Pertsonak zaintzeko bereziki emakumeek egin duten ekarpenengatik ez balitz, gure jendarteak ez luke sostengurik edukiko. Jendarteak oraindik ere ez du lan hau behar bezala aintzat hartu, ezta parekidetasunaren arabera banatu ere» (EASS, 2011, 8. orr.). Ikusi dugunez, emakume baserritarren gurutzagunea (interseksionalitatea) horren eredia da, izan ere, alde batetik, generoagatik pairatzen dute zapalketa eta diskriminazioa, eta bestetik, baserritarra izateagatik (JUBETO eta LARRAÑAGA, 2014).

2.3. Ingurumenaren iraunkortasuna eta bizitzaren iraunkortasuna

Ingurumenaren iraunkortasunaren printzipioa natura eta honen eskubideak aintzat hartzean datza, beti ere, produkzio zein ekonomia jarduerak naturarekin berarekin harremanean daudela kontuan hartuta. Horretarako honako helburu hauek ezarri dira: gizakiaren aztarna ekologikoa gutxitzea, espezieak eta lurraldeak mantentzea, biodibertsitatea babestea, produkzio garbiaren bidez CO₂ isuriak gutxitzea eta natura aztertzea berarengandik ikasteko (EASS, 2011).

Honi dagokionez, zaila da onura komuna lortzeko nekazaritza eta ondasun naturalen arteko loturaren eredu hobea topatzea, izan ere, bien eskubideak harremanean daude. Gutxi dira nekazaritzak baino aztarna ekologiko gutxiago duten sistemak, era berean, gutxi dira tokian-tokikoa edo teknologia biguna oinarri dutenak, eta natura bera ikasbidea dutenak. Horregatik hain zuzen, ez da harritzekoa ESPG-ek oinarri hori dela eta nekazaritzari aipu zuzena egin izana, non herriaren beharrezan asetzeko lurraldea nekazaritza eta abeltzaintzaren arabera berrantolatzea eskatzen duen, beti ere, landa eremua eta hiriarren arteko oreka mantenduz. Hala ere, nekazaritza eredu nagusiak ez du zerikusirik honekin. Landako ekonomiak eredu trinkora aldatzeak ingurumenarentzako eragin oso txarra dakar, batetik, agrotoxikoen menpe dagoelako, eta bestetik, elikagaiak mundutik garraiatzeko petrolioaren kontsumo handia egin behar delako. Horren ondorioz, eredu honen bidez lurra pobretzen ari da eta geruzan CO₂ isuri handiak egiten ari dira, besteak beste.

Nekazaritza eredu industrial hau elikagaien nazioarteko merkatuan lehiakorak izan nahi duten legezko erakundeen laguntzen bidez sustatu da. Horretarako ustiapenetako titularrak, tradizioz gizonak izan direnak, baino ez dira kontuan hartu nekazaritzat. Beraz, gizonak dira esportaziorako pro-

dukzio hauen lidergoa daukatenak. Emakumeak ez dira nekazaritzat hartzen eta egindako lana ez zaie inola ere aintzat hartzen. Makinek pertsonen lana ordeztzen duten heinean edo bitartekariak diren enpresek azoka ordeztzen duten heinean, emakumeak produkzio eta merkataritza gune hauetatik desagertzen ari dira. Nekazaritza eredu berri honetan emakumeek daukaten leku faltagatik, betiko moduan jarraitu behar izan dute lanean, hau da makinaria handirik gabe, kimikarik gabe eta hazi transgenikorik gabe; emakumeek etxeetako beharrianak osasuntsu eta nutritiboki asetzeko nekazaritza ereduari eutsi diote, zalantzazko nazioarteko merkatuari saldu barik. Azken batean, nekazaritza egiteko ohiko erari eusten diote, ingurumen eta bizitzarekin iraunkorragoa den nekazaritza, hain zuzen. Produkzio hauek natura errespetatzen dute, baita produkzio, ugalketa eta zainketa lanen arduradunen bizimodua ere.

Sukaldaritzan eta nekazaritzan joera berbera egon dela esan dezakegu. Biak egon dira emakumeen esku familiaren hornikuntza eta biziraupenaren barne egon diren bitartean, baina negozio bihurtzen diren heinean, ekonomikoki zein sozialki maila handiagoa lortzen duten heinean, edo etxeetatik merkatuetara joaten diren heinean, gizonak berriz ere lidergoa eskuratzen dute. Ibilbide horretan elikadura eta nekazaritza, teknologia eta osagai kimikoekin lotu dira, eta jakien irudiak lehentasun handiagoa dauka osasuna, nutrizioa, edo naturarentzako ondorioak baino. Hori da gertatzen dena jendartearen erdigunean lehiakortasuna, merkatua eta diru irabaziak daudenean, bizitzaren iraunkortasuna egon beharrean; beraz, jar dezagun bizitzaren iraunkortasuna erdigunean, eta has gaitezen bertatik sortzen.

Bizitzaren iraunkortasunak ingurumenaren iraunkortasuna hartzen du barne, baita pertsonen bizitzen iraunkortasuna ere. Aurreko puntuan ikusi dugu beste batzuen bizitzen ardura leporatzen zaiela, hau da, emakumeen bizitzan dagoen iraunkortasun eza. Beraz, iraunkortasun biak azpimarratu behar dira, baina bata besteari lotuta. Izatez, naturaren eta emakumeen zapalkuntzak erro antzekoa daukate. Natura eta emakumeek zapalkuntza eredu bera izanik, askotan nahastu egiten da, emakumea naturalizatuz eta natura feminizatuz. Horregatik, arretaz aztertu behar ditugu lotura hauek dauden eraikuntza sozialak, ikuspuntu esentzialistak saihestuz, hori da hain zuzen, emakume baserriarren eredu berriak eskaintzen diguna.

2.4. *Lankidetzaren beste sistema bat eraikitzen*

Lankidetzaren printzipioak erakundeen barne zein kanpoko elkarlana sustatzen du, lehiakortasuna sustatu ordez. Lankidetzaren prozesuak arlo guztietara zabaltzeko behar dira (herria, herrialdea, estatua eta nazioartea)

eta bere erakundeen autonomiarekiko errespetua izateaz gain, hauen indartzea sustatzen duten konfiantzazko sare horizontal, parte hartzaile eta demokratikoen bidez artikulatu behar dira (EASS, 2011).

Iraunkortasuna erdigunean ipiniz eraikitzen hasteko, lankidetzari ekin behar zaio. Horri buruz asko dakite etxe eta baserrietan, izan ere, balio nagusietatik kanpo egiten dute aurrera. Baserriek ekodependenteak garelako agerian uzten dute, berau osatzen duten pertsonen eta ondasun naturalen arteko elkarlanean dutelako oinarria hain zuzen. Etxeek, berriz, interdependenteak garelako uzten dute agerian, elkarren beharra dugulako eta zainketak behar ditugulako. Lankidetzak da bien oinarria, beraz bizi-tzaren iraunkortasuna erdigunean kokatuz gero eta lan guzti hauek bir-baloratuz gero, lankidetzan ibili beharra dago. Hori da etsai komunaren aurkako talde sorkuntzan aurrera egiteko bide bakarra eta gure inguruan zein mundu mailan horrela gertatzen ari da. Emakumeak eta baserri-tarrak nazio zein nazioartean loturak eta sareak dituzten erakundeetan biltzen ari dira.

Nazioarteko bi adibide dira Emakumeen Mundu Martxa (EMM) eta «La Vía Campesina» (LVC). Lehenengoa emakumeen nazioarteko mugimendua da eta bestea nekazariena. Desberdintasuna, bereizkeria, eta aipatu ditugun beste indarkerien aurrean elkartu egin ziren biak. Biek eredu politiko, ekonomiko eta sozialaren aldaketa proposatu dute, eta mugimendu sozial zein erakunde sozialekin loturak indartzea dute helburu. Hori dela eta, mugimendu biak elkarlanean daude. Lankidetzak horren eredu da, 2008tik LVC-k bere gain hartutako emakumeen aurkako indarkeriaren kontrako kanpaina. Kanpaina horretan hurrengo hauek indarkeria erdu-tzat hartzen dira: elikaduraren krisia, aldaketa klimatikoa, monolaborantzak, transgenikoak, nekazaritza-negozioak, meatzaritza, gizarte segurantzaz izandako murrizketak eta lege zein politiketako bestelako aldaketa atzerakoiak, besteak beste. Hauetariko askok emakumeen aurkako indarkeriatzat hartzen dira sexu, klase, genero eta etnia³ arazoak zapalkuntzak kontuan hartuta.

Eskaera guzti hauen loturaren ereduak da hauxe. Era berean, ESPG-en arabera eraiki behar dugun jendarte ereduak gauza bera uzten du agerian, izan ere nekazariaren honako eskaera hauek kontuan hartzen ditu: tokian tokiko garapen harmonikoa, bidezko merkataritza harremanak eta gardentasuna; baita hurrengo eskaera feminista hauek ere: berdintasuna, konfiantza, erantzukidetasuna eta begirunea. Jarraian ikusiko dugun bezala, eskaera bien arteko parekotasuna ez da kasuala.

³ http://www.marchemondiale.org/qui_nous_sommes/es/ eta <http://viacampesina.org/es/index.php/organizaciainmenu-44>

2.5. *Irabazi asmorik gabe: aldaketarako bidean*

«Irabazi asmorik gabeko» printzipioaren arabera, helburua pertsona eta ondasun sozialak dira, eta ez berriz, ekonomia (EASS, 2011).

Metaketa, irabazi asmoa eta norbanakoaren interesaren antitesi adibide-rik hoberenak emakumeek egiten dituzten zainketa eta ugalketa lanak dira. Etxekoen beharrian material eta afektiboak asetzea dute helburu, baina ohiko ekonomiak ez ditu kontuan hartzen, eta horregatik ez dira ekonomiki, ezta sozialki ere baloratzen. Ez daukate diru-baliorik, ezta irabazi asmorik ere, dohainik dira. Etxe eremuan dohaintzan emandako denbora da (LEGARRETA, 2008).

Etxea izanik abiapuntua, baserriak ere ez dira ohiko ekonomian kontuan hartzen eta nekazarien ekonomia teoria nagusietatik kanpo utzi dira. Ez ohi dauka irabazi asmorik, norberak bere burua hornitzea daukalako oinarritzat. Baina soberakinen bidez diru trukea egon daiteke eta lan batzuk diruz baloratzen dira. Kasu bietan bizirautea eta familiaren ugalketa da helburua. Baserrien kasuan gainera, familiaren ugalketa bermatzeko, funtsezkoa da bizitza naturalaren eta animalia-aren ugalketa, beraz, esan dezakegu maila askotako ugalketa helburu duen ugaltze jardueratzat har daitekeela. Diruaren arabera zenbartzeko oso zaila den zainketaren logikaren parte dira. Izan ere, zenbat kostatzen da erditzea?, zenbat kostatzen da behi batek erditzea?, zenbat balio du mendeetan gordetako eta hobetutako haziak?, zelan zenbatzen dira mendekoa den pertsona bat zaintzeko emandako orduak, aldi berean beste lan batzuk egiten direnean?, zelan kalkulatzen da baratzean produktu bakoitzean emandako denbora, soldatapeko lanen logikaren arabera ze prezioetan saldu behar den jakiteko?

Egia da galdera hauek ezin direla erantzun. Etxe eta baserriek agerian uzten dute *oikosnomia*-k eta egungo sistemaren arteko logika bateraezina dela. Horregatik egungo sistemak egin dezakeen gauza bakarra hauek ezkutatzea da, eta horrekin batera parte hartzen duten lan eta pertsona guztiak ezkutatzten ditu. Gaur egun inposatu den zainketa ezak ugalketa, arlo pribatua, dirua ez dena eta bizitza bera gutxiesten ditu, preziorik ez daukatelako. Horregatik, elkarlanerako bide honetan aurrera egiteko, has gaitezen jadanik dirua eta irabazi asmoetan baino, pertsonengan eta helburu sozialetan pentsatzen.

2.6. *Inguruarekiko eta Elikaduraren Burujabetzarekiko konpromisoa*

Inguruarekiko konpromisoaren printzipioaren oinarria lurraldearen tokian tokiko garapen iraunkorra eta komunitarioa da. Garapen hori taldean erabaki da tokian toki zein maila globalean, antolatutako herritar

kontzientek biltzen dituen egitura sozial eta ekonomikoen hainbat erakundetako sareei esker (EASS, 2011).

Sortzen ari garen ereduari eusteko egin beharreko azken pausua inguruarekiko konpromisoa hartzea da. Horixe bera da, hain zuzen, Elikaduraren Burujabetzarekin gertatzen ari dena, jadanik hainbat ekimenetan gauzatzen ari dena. Indarra landa ingurutik datorkigu eta elikadura abiapuntu hartuta sistema errotik aldatzea proposatzen du. Herriek eurek bere nekazaritza eta elikadura sistema erabakitzeke eskubideari buruz ari gara, beti ere, tokian tokiko natur-ondasunen eta elikadura merkatua osatzen duten pertsonen beharrianen arabera izanik: ekoizleak eta kontsumitzaileak. Pertsonen beharrianak abiapuntu izanik, hasteko elikadura osasuntsu, nutritibo eta iraunkor batera helduko gara, eta beraz, tokian tokikoa eta denboraldikoa, hau da, nekazaritza ekologikoa. Jarraitzeko, norberaren elikaduran eragiteko ardura oinarri izango duen pertsonen arteko berdintasunezko harreman gardenerantz abiatuko gara. Hau da, kontsumitzaile eta ekoizleen artean elkarbanatutako ardura, elikadurarekin zerikusia duten ugalketa zein produkzio lanetan emakumeak eta gizonak egotea. Horretarako beharrezkoa da enpresek zein base-riek, eta emakumeek zein gizonen ondasun naturalak maila berean eskuratu ahal izatea; bestalde, beharrezkoa da merkatuak daukan jarduteko askatasunaren aurkako merkatu politika eraginkorrak izatea. Nekazaritza-elikadura birkokatzean eta demokratizatzean datza, beti ere, kultura, jendarte, lurralde eta bio aniztasunarekiko begirunea oinarri izanik. Elikaduraren Burujabetzaren abiapuntua izan da emakumeak elikagaiak osasuntsu eta nutritiboki prestatu zein landatzeko erari eutsi diotenak. Mundu globalak emakumeak ezkututzen baditu, ikuspuntu honetatik eraikitzen ari den munduak aditutzat dauzka emakumeak eta horregatik emakumeak eurak izan behar dira aldaketaren aitzindariak (BATZUK, 2009).

Inguruan hiri zein landa eremuetan Elikaduraren Burujabetza sortzeko hainbat ekimen daude. Hirietan, esaterako, badaude hiri baratzak edo nekazaritza produktu-ekologikoak kontsumitzen dituzten taldeak, elkarte-
giak eta elkarteak. Landa eremuetan nekazaritza ekologikoa oinarri-
dun ekimen ekonomiko txikiak daude, baina badira ere talde proiektuak, adibidez, ekoherriak edo okupatutako herriak. Oinarritzakoa da gune guzti haue-
tan ikuspegi feministaren azterketa eta praktika kontuan hartzea, baina gune
alternatiboetan izandako hutsegite patriarkalak saihesteko, aurrera erama-
teko gaitasuna eduki behar dugu. Hori da landako ekonomia feminista oi-
narri hartuta eraikitzeke bide bakarra, beti ere, proposamena idealizatu ba-
rik eta bere gaitasun handiei etekina ateratzen bazaie.

Bukatzeko, inguruarekiko konpromisoa dela-eta, egoera maila globalean zein tokian tokikoan azaltzeko, ESPG-ek beharrezkotzat jotzen du azterketa honetan nabarmentzen ari garen mikro eta makroaren arteko joan-etorria.

Gauza bera gertatu da egoerarekiko konpromisoa hartu dugunean, mikro, makro, globala eta bertakoaren artean ezbaian dabilen sistemaren bidegaberien aurka aurrera egiteko.

3. Eraikitako eta eraikitzeke dauden jardunbideak

Sistema nagusiaren eta eraikitzen ari den beste sistemaren kontzeptu garrantzitsuenak laburtu ondoren, lantzen ari garen hiru ikuspegi bat etortzeen gaitasun praktiko batzuk ikusiko ditugu. Horretarako euskal egoera aztertuko dugu eta bidaia honen abiapuntua den azterketaren amaierari helduko diogu. Baserriaren etorkizuneko erronkak agerian uzten dituzten bi azterketa estrategiko dira, ildo nagusiak Elikaduraren Burujabetza zein emakume baserritarrak dira. Euskal landako ekonomia irudikatzeko adibide bezala erabil dezakegu, eta emakumeen egoerari bereziki erreparatu diezaiokegu, landako ekonomia feminista bailitzan.

Landako ekonomia feminista kontuan hartzen duen ESS batek indarguneen gainean eraikitzeke, ahultasunak gutxitzeke, aukerak erabiltzeke eta mehatxuak biguntzeke duen gaitasuna ikusiko dugu; horixe da hain zuzen ere, azterketa horien laburpen grafikoetan agertzen dena. (URRETABIZKAIA, 2012, 89 eta 93. orr.).

Hasteko, nekazaritza eta elikadura sistema industrialak dakartzan elkarrekiko ondorio latzak ikusi ditugu. Hainbat jendarte mailetan gero eta agerikoagoak zein ezagunagoak dira ondorio hauek, eta aldaketak planteatzen dituzte. Bestalde, ongizatean dagoen atzerakada dela-eta, aldaketa horiek goi mailatik egiteko itzarotea baino, herria hasi da norberaren bizitzaren baitatik aldaketarako gaitasuna planteatzen. Prozesu guztietan herriak daukan ardura bistartzeko balio izaten ari da. Horregatik azken urte hauetan aldaketak izan dira herriaren kontzientzian, besteak beste, elikadura, natura, nekazaritza eta genero desberdintasunean. Prozesu hauei esker jarrai dezakegu taldean eraikitzen, hain zuzen.

Jarraitzeko, *oikosnomia*-n barruan ezkutatu dituzten eragileak ikusi ditugu. Eurek dira pertsonen eta naturaren bizitzaren iraunkortasunaren adituak. Ikusi dugunez, zaintza izan da euren ardura, eta horren ondorioz, beste balio eta logika batzuk dituzte, eta logika hori da behar duguna taldean eraikitzen dugunean. Eurekin zerikusirik ez daukan sistema baten barruan gauzak beste modu batean egiteko ibilbide luzea egin dute, beti ere aldaketarako euren laguntza txikia emanda ibilbide oso horretan. Azken batean, bidaia hau egiteko motibazioa piztu zuen ikerketan emakume batek esan zigun bezala, *betidanik ibili gara sistematik kanpo, horregatik bada-kigu gauzak beste modu batean egiten* (URRETABIZKAIA 2012, 93. orr.). Horixe izan zen, aztertzen eta ikasten hasteko abiapuntua.

Ondoren, bizitzaren iraunkortasuna erdigunean kokatzearen garrantzia ikusi dugu. Elikadura bizitzaren iraunkortasunaren parte da, horregatik erdian kokatuz gero, ohiko konpromiso abstraktutik eta asmo onetatik baino harago joango gara. Elikagaiak ekoiztea, kontsumitzea eta prestatzea eguneroko oinarrizko jardueratzat hartuz gero, elikadura ardatza izango da eta aukera izango dugu gure bizitzaren harreman hurbilak guk geuk demokratizatzeko, bai banaka baita taldeka ere; Elikaduraren Burujabetzaren babesean gertatzen ari den bezala. Izan ere, horrek erakutsiko digu bizitzaren iraunkortasunaren osagai guztiak erdigunean kokatzeko bidea.

Horren ostean, lankidetzaren garrantzia ikusi dugu. Azpimarratzekoa da hiri eta landa eremuaren arteko elkarlanaren beharra, gure herrien industrializazio eta urbanizazioen ondorioz galdu duguna, hain zuzen ere. Hiriak landa eremuetatik asko ikasi behar du. Balio desberdinak izanik, ohitura nagusietatik kanpo dauden funtzionatzeko moduak dituztelako. Herri nekazarietan gaur egun, oraindik ere, abian diren lurren taldekako jabetza eta auzolanak guzti horren eredu dira. Ideiak, eskuak eta oinak bizi garen tokian bertan izatean datza.

Jarraian, baserriak eta etxeen arteko antzekotasun batzuk ikusi ditugu, baita bi inguru hauetan pairatzen den gutxiespena ere. Horregatik hain zuzen, leku bi horietako emakumeek pairatzen duten gutxiespen maila oraindik ere handiagoa da. Hiri eta landa eremuaren arteko hartu-emana funtsezkoa izan daiteke era askotako emakumeen taldearen kontzientzia hartzeko, baita hurbileko emakumeen gaietatik baino harago doan ikuspegi globalagoa izateko ere. Leku bietan badira diskriminazio berberak eusteko puntuak ere, eta horrela lehentasuna ematen zaie emakumeen eskariei. Asko dugu ikasteko lurrarekiko lotura galdu ez duten herrialdeetatik. Feminismoen garapena, besteak beste, elkarteko feminismoa edo landa eremuko feminismoa, emakumeen arteko lotura anitzekin elkartu egiten da. EMM-ren nazioarteko eredia ikusi dugu, baina tokian toki badira pila bat ekimen eta asko dugu ikasteko bertatik ere. 2010ean, hiri zein baserriko euskal emakumeak lankidetzan aritu ziren EMM Bilbotik pasatu zenean (URRETABIZKAIA, 2012, 81. orr.), baina interesgarria litzateke batasun horri etengabe eustea, emakume baserritarrak horren parte sentitzeko.

Bukatzeko, inguruarekiko konpromisoa ikusi dugu. Azpimarratzekoa da kontsumitzaile eta ekoizleen arteko batasuna, bertan landa eremua eta hiriaren arteko beharrezko lotura azaltzen delako. Bi hauen arteko desartikulazioa eta urruntasunaren zein enpresa handien indarraren ondorioz, negoziazio eta akzio boterea galtzen ari gara. Elikaduraren Burujabetzak dakarren konpromisoari helduta, gauzak eraldatzeko gaitasun handia ikusten da kontsumitzaile eta ekoizleek bizitzaren iraunkortasuna erdigunean kokatzeko sortzen dituzten ekimenetan. Baina ekonomia nagusiak aldagai hauen arabera betetzen ez dituen beharriaz dakartzaten zailtasunak ere

ikus daitezke. Beharrian horiek asetzeko aukerak daude, eta ESS badabil horiek guztiak aztertzen erantzunen bila. Eraldatzeko gaitasun handia daukaten eredu batzuk ikusiko ditugu jarraian.

Batetik, kontsumo taldeak daude, hauen bidez, merkataritza eta produktio harremanak elkartrukatzean, adostutako bidezko balorazioak ezartzen dituzte, konfiantza oinarri hartuta. Kontsumo taldeen arrakasta koordinatu beharra dago, Bilbon esaterako, zaila da kontsumo talderen batean lekua topatzea edo talde berria sortzea. Beraz, gertatzen ari den bezala, badago arlo horretan ekimen hauei eusteko eta pertsona guztiengan heltzeko aukera pilo⁴.

Bestalde, eskoletako jantokiak daude, batzuk tokian tokiko produktioarekin elkarlanean ari dira nekazaritza ekologikoan oinarrituriko jantokiak autogestionatzen, ez dutelako onartu zalantzazko kalitatedun katering enpresa eskasen artean bat aukeratzeko derrigortasuna. Ekimen hauen bidez, praktika eta arrazoinamendu hauek arin zabaltzen dira jende askok parte hartzen duelako: ikasleak, irakasleak, familiak, jantokiko hezitzaileak, sukaldariak, baserritarrak, administrazioak, etab. (BATZUK, 2013). Eskoletako jantokiak janari publikoa (ospitaleak, eguneko zentroak, unibertsitateak...) beste parametro batzuen arabera kudeatzen denean lor daitekeenaren eredu dira, baina bidean oztopo asko izaten dituzte. Horretan ekarpen handia egin dezakete bai enpresek, baita ekimen sozialek ere.

Bukatzeko, nabarmentzekoa da ekoizleak eta kontsumitzaileak batzen dituen beste kasu diferente bat, esnekien kooperatiba, hain zuzen ere. Kooperatiba honen ardatzak autogestioa, gardentasuna eta parte hartzea⁵ dira. Salmentaren banaketa eremu hurbilean baino ez dute egiten, beti ere, soldatapeko langileen eta militanten bidez. Ekimen harrigarri honen ikasbide eta zailtasunen artean, aipatzekoa da gaur egun eremu hurbilean ari-tzeak dakarren denboraren kostu handia, bai energetikoki, baita pertsonen dagokiena ere. Honen aurrean ere, aukera eta proposamen asko planteatu daitezke.

Elikaduraren Burujabetzari dagokionez, nekazaritzak dauzkan milaka hutsuneei buruz hitz egin dezakegu, adibidez: nekazaritza ekologikoaren proiektuak egiteko finantzaketa topatzeko zailtasuna edo okerreko bide-tik dabiltzala ohartu diren produktioak txikitzeko zailtasunak. Banka etikoa bere ekarpenak egiten ari da, baina nekazaritzako kooperatibismoan ere ekarpenak egin ditzake, bereziki emakumeak familia, heterosexualitate eta patriarkatutik askatzeko. Eredu hauen bidez, diskurtsoak zein praktikak hobetzeko sinergiak sortzeko aukerak eta gaitasunak ikusten ditugu.

⁴ Hurrengo sare honetan koordinazio eredu bat dago: <http://www.ehnebizkaia.org/index.php/es/nekasarea>

⁵ http://www.esnetik.com/?page_id=177

Kontsumo eta produkzio kontziente eta eraldatzaile batera elkarrekin hurbiltzeko aukera dago, eta horretarako daude Elikaduraren Burujabetzaren eremu hurbiletako zirkuituak, baina beti ere, ESS-k ematen dizkigun gaitasun praktiko eta teoriko guztiekin. Merkatu sozialak aldagai ezberdinak dituzten ekimen ekonomikoetako produktu eta zerbitzuen autokontsumoa egiteko proposamena egin du, hori ere bada elkar elikatzeko bidea, baita merkatuen eragina eta egonkortasun falta txikitzeko bidea ere.

ESS, Elikaduraren Burujabetza eta feminismoen lotura prozesuan barenna, indar politikoa eta ekimen kolektibora hurbil gaitzetzeko, eta horrela abian diren eta harremana daukaten hainbat borrokek zentzua edukiko lukete. Hau da, ohiko logiketatik ateratzean datza non Elikaduraren Burujabetza nekazarien kontua den, patriarkatua emakumeen kontua den, eta ekonomia ESSren kontua den. Ardura sozialei buruz ari gara, eta jendarreak berak bere gain hartu behar ditu. Inklusioa, ekitatiboa eta parekidea den harreman sozial eta ekonomikoen eredu planteatu beharra dago, beti ere mentalitate globalaren ikuspuntutik, non landa eremua zein hiria, eta, emakumeak zein gizonak kontuan hartzeaz gain, ikuspegi guztiak izango dituen oinarri. Pertsona guztien zein emakumeen osotasuna eta aniztasuna kontuan hartuz, ikuspegi partzialak, klasistak edo arloka egindakoak alboratzen laguntzen diguten loturak eta antzekotasunak bilatu behar ditugu.

4. Bidean egin beharreko geldione esanguratsuak

Sistema globala ezagutzen hasi garenean egiaztatu dugun lehenengo gauza emakumeen presentziaren falta izan da. Baina etxean barrualdea aztertzen hasi garenean berriz, emakumeak gehiegi aipatzen zirela ikusi dugu. Beraz, eraikitze prozesu kolektibo honen ezinbesteko baldintza (nahiko ez izan arren), arlo guztietako parte hartze parekidea da. Pertsona guztiok abiapuntu berbera izatean datza, hori da desberdintasun eta menderatze harremanak alboratzeko eta benetan taldean eraikitzeko bide bakarra. Horregatik, produkzioan, ugalketan, politikan, hirian eta nekazaritzan parte hartze parekidea ahalbidetzen duten adibide batzuk ikusiko ditugu.

Parte hartzeko ezinbesteko baldintza denbora edukitzea da: Elkarriketatatu genuen emakume baserriar batek esan zuen bezala: *emakumeak denborarik ez daukala esango dizu, gizonak berriz, ez duela nahi esango dizu*. Etxeetako barrualdea aztertu dugunean ikusi dugun bezala, emakumeek lan produktibo, ugalketa-lanak eta zainketen gainkarga pairatzen dute. Oro har, emakumeek jarraitzen dute bizitzaren iraunkortasunaren inguruko lan hauek egiten, eta lan horietako erantzukidetasun soziala da ezinbesteko gakoak. Horretarako, emakume eta gizonak, maila pertsonalean zein kolektiboan ezarritako errolak gainditu behar ditugu. Nabarmentzekoak dira mas-

kulinitatea eta feminitateari buruzko hausnarketa egiten duten gizon eta emakume taldeak, are gehiago landa eremuko zein hiriko emakumeak eta gizonak elkartzen baditu. Jarraian lan guztiak emakume eta gizonen bizitza zikloekin zelan uztartu planteatu behar dugu. Horri dagokionez, ESS enpresetan aldaketak proposatzen ari dira, adibidez, lan edo merkatari-tza ordutegi aldaketak, edo, soldatapeko lanaldiaren iraupena. Bizitzaren iraunkortasuna erdigunean kokatzeko erronkari eusteko hauek dira egin beharreko geldione batzuk.

Parte hartzeko beharrezkoa den beste baldintza gogoia da: Zer dela eta emakumeek ez dute parte hartzen? Ez al dute euren burua ordezkatzuta sentitzen? Egiturengatik izango al da? Horiek dira erantzunik gabeko betidaniko galderak. Erantzuteko parte hartzea ahalbidetzen edo oztopatzen duten ildoak azertu behar ditugu, baita parte hartze faltaren zergatiak ere. Horretarako baina, datuak falta dira. Arlo honetan funtsezkoa da unibertsitateak eduki dezakeen eragina, izan ere genero ikuspegidun irakaskuntza eta ikerketaren bidez, ikerketak eta ikuspegiak lehenesterakoan beharizan sozialak kontuan hartzeko aukera dauka. Ikuspegi feministadun ikerketa parte hartzaileek burujabetzeko eta konponbideak emateko baliagarriak izan behar dira, «aztertzen dena aztertzen duena» bihurtzeko. Horri dagokionez, Euskadiko Ekonomia Alternatibo eta Solidarioaren Sarea (EASS) eta Euskal Herriko Unibertsitatearen (EHU) arteko lantaldea nabarmendu behar da, izan ere «Ikerkuntza-Ekintza Parte-hartzailea» (IEP) baten bidez, taldean egiten ari diren ikasketa prozesu honetan Sareko enpresen diskurtso eta praktiketan ikuspegi feminista txertatzen saiatzen hasi da. Eredua izanik, presioa eginez eta politikaren eraginaren bidez baino ezin da lortu sexuaren aldagai estatistika guztietan kontuan hartzea (Nekazaritzako Errolda barne), eta ikerketa guztietan genero ikuspegia egoteko eskatzea. Lankidetzaren adibide hau egindako ibilbidearen beste geldione esanguratsua da.

Parte hartzea sustatzeko beste baldintza bat jakinduria garatzeko espazioak izatea da. Pertsona mailan ezarritako erroak gainditzeko egin beharreko ahaleginaz aritu gara aurrerago, bada talde mailan gauza bera gertatzen da. Erakundeak eta mugimenduak harreman sozialak etengabe zalantzan jartzeko prest egon behar dira. Barne-barnetik etengabe hobetzeko aukera daukagu eta horixe da aldaketa globalak ahalbidetzeko beharrezko koherentzia lortzeko bide bakarra. Gatazken iturri esanguratsua ere bada, izatez, talde egituren oinarriei buruzko botere harremanen ardatzak ezbaian jartzen direlako. Horregatik prozesu hauek egiten hasten garenean baliabide eta pertsona egokiak edukitzea ezinbestekoa da. Azken batean, ez dugu gatazka saihestu behar, baizik eta gatazka kudeatzen eta gainditzeko ikasi. Prozesu hauetatik ikasiz gero, egiten denari baino, egiteko moduari emango zaio garrantzia, bidean aurrera egiteko behar dugun zainketa ikuspegira hurbilduz.

Parte hartzeko baldintzak parekideak ez badira, aukeren berdintasuna sustatzen duten baldintza eraginkorrak sortu behar ditugu. Desabantaila sozialek pertsona askok aukera berberak ez izatea dakarte, eta hori orekatzeko ekimenak garatu behar ditugu. Horixe da baserritarren egoera, bereziki emakume baserritarren egoera. Horregatik, jendartearen ardura da, besteak beste, hurrengo hauek aldarrikatzea: lurra birbanatzeko eta sarbidea errazteko nekazaritzaren eraldaketa; Gizarte Segurantza, Lege zibila eta Fiskalitatearen eraldaketa (honakoak lortzeko: ustiapen nekazari bakoitzeko kotizazio bakarra edukitzea, elkarbanatutako titularitatea ezartzea, pertsona guztientzako oztoporik gabeko eta baldintza bereko kotizazioa); nekazaritza ekologikoa eta genero ikuspegia kontuan hartzen duen prestakuntza; eta landa eremuan bizitza duin eta bidezkoa izatea (ARRIOLA, ITURBE eta GOMEZ, 2009). Aldarrikapen hauek eta beste batzuk berezki hartuz gero, sustatu nahi dugun inguruarekiko konpromiso irmoa agertuko dugu. Izan ere, benetan soziala eta solidarioa den ekonomia batek landako beharrizan eta aldarrikapen feministak kontuan hartu behar ditu.

Horretarako, ezinbestekoa da emakumeen ahotsa kontuan izatea. Horren bidez, lehiaketa, parekidetasun falta eta pertsonak (bereziki emakumeak) alboratzen dituen ekonomia batetik, lankidetzara, ekitateara, parekidetasunara eta bizitzaren iraunkortasunara oinarri dituen beste ekonomia batera igaroko dugu. Horren ondorioz, ezinbestekoa da batetik, gizonen eta jendarte osoak ugalketa prozesuan parte hartzea, eta bestetik, emakumeek produkzioan eta politikan parte hartzea, beti ere, baldintza beretan. Parte hartze horren parekidetasuna lanpostuetatik harago doa, gaitasunen garapena eta burujabetza kontuan hartu behar ditu besteak beste. Emakumeek euren bizitza eta lanen burujabetza eduki arte, ezin gara Elikaduraren Burujabetzaz aritu; era berean, ekonomiaren parekidetasuna lortu arte (lan bera, soldata berbera) ezin gara Ekonomia Sozial eta Solidarioari buruz aritu.

Bidea egin dugu eta helmugara heldu gara, abiapuntua emakumeen parte hartzea eta euren ahotsa ezagutzea izan bazen, helmuga ezagutza horretan sakontzen jarraitzeko garrantzia egiaztatzea izan da.

5. Bibliografia

ARRIOLA, Iratxe, ITURBE, Ainhoa eta GOMEZ HENAR (2009): «La mujer baserritarra, esa valiosa especie en peligro de extinción», Entrepueblos (2009): *Las mujeres alimentan al mundo. Soberanía Alimentaria en defensa de la vida y el planeta*, Entrepueblos, Barcelona.

- ASKUNCE, Carlos (2013): «Más allá del capitalismo: alternativas desde la Economía Solidaria» *Documentación Social* aldizkarian 168. zk. Hurrengo lotura honetan: http://www.economiasolidaria.org/alternativas_desde_la_economia_solidaria
- BACIGALUPE, Saioa (2014): *Microeconomías invisibles* 2014/04/25eko egunkarian. Hurrengo lotura honetan: http://www.eldiario.es/zonacritica/Microeconomias-invisibles_6_253434676.html
- BATZUK (2007): *Dossier, tierra, reforma agraria, uso y propiedad*, EHNE, PTM-Mundubat, Bizilur, Gernikatik mundura, Bilbo.
- BATZUK (2009): *Soberanía Alimentaria desde y para el empoderamiento de las mujeres*, Eusko Jaurlaritza, Gasteiz.
- BATZUK (2013): *Tejiendo alianzas para una vida sostenible Consumo crítico, feminismo y soberanía alimentaria* Xarxa de Consum Solidari de Catalunya eta la Marcha Mundial de Mujeres, Barcelona. Hurrengo lotura honetan: http://www.xarxaconsum.net/es/recursos/Libros/tejiendo_alianzas.HTML
- EASS (2011): *Carta de Principios de la Economía Solidaria*. Red de Redes. Hurrengo lotura honetan: <http://www.economiasolidaria.org/carta.php>
- EGK —Euskadiko Gazteriaren Kontseilua— (2010): *Jóvenes Baserritarras. Situación socioeconómica de la juventud agroganadera en la CAPV*, Hizpideak 4. zk., Eusko Jaurlaritza eta Bizkaiko Foru Aldundia, Bilbo.
- FAO (2013): *El estado de la inseguridad alimentaria en el mundo. Las múltiples dimensiones de la seguridad alimentaria*. Hurrengo lotura honetan: <http://www.fao.org/publications/sofi/2013/es/>
- GALLAR, David (2013): «Economías campesinas como cultura a rescatar» *Soberanía Alimentaria, Biodiversidad y culturas* aldizkarian, 12 zk., Barcelona. Hurrengo lotura honetan: http://issuu.com/gustavoduch/docs/sabcn12_issuu
- GARCÍA, Estefanía – VSF (2009): *Los principales ejes del concepto de Soberanía Alimentaria: Género y Soberanía Alimentaria*, Universidad Autónoma de Barcelona, Barcelona.
- HOLT-GIMÉNEZ, Eric eta PATEL, Raj (2010): *Rebeliones alimentarias. Crisis y hambre de Justicia*, El Viejo Topo.
- IKT (2011): *Las mujeres en el entorno rural*, IKT.
- ISRAEL DA SILVA, Valter (2011): *Elementos para el debate sobre el campesinado*. Hurrengo lotura honetan: www.grain.org
- JUBETO RUIZ, Yolanda eta LARRAÑAGA SARRIEGI, Mertxe (2014): «La economía será solidaria si es feminista. Aportaciones de la economía feminista a la construcción de una economía solidaria», *Sostenibilidad de la vida. Aportaciones desde la economía solidaria, feminista y ecológica*, EASS/REAS.
- LEGARRETA IZA, Matxalen (2008): «El tiempo donado en el ámbito doméstico: reflexiones para el análisis del trabajo doméstico y los cuidados» *Cuadernos de Relaciones Laborales*-en 26. alea, 2. zk. Hurrengo lotura honetan: <http://revistas.ucm.es/index.php/CRLA/article/view/33400>
- LIENDO, Josefina (2013): «Consideraciones críticas sobre el modelo de Alexander V. Chayanov», *Sociedades precapitalistas*-en, 3. Alea, 1 zk. Hurrengo lotura honetan: <http://sociedadesprecapitalistas.fahce.unlp.edu.ar/>

- PÉREZ DE MENDIGUREN, Juan Carlos, ETXEZARRETA, Enekoitz eta GURIDI, Luis (2009): «Economía Social, Empresa Social y Economía Solidaria: diferentes conceptos para un mismo debate, *Papeles de Economía Solidaria*-n, 1.zk, EASS Euskadi, Bilbao.
- PIÑEIRO, Concepción eta BALLESTEROS, Carlos (2012): *¿Por qué consumimos? Orientaciones didácticas sobre el consumo consciente, responsable y transformador en Euskadi desde una perspectiva de género*, SETEM Hego Haizea. Hurrengo lotura honetan: http://www.setem.org/setem_ftp/euskadi/Patrones%20de%20consumo_casFINAL.pdf
- SHIVA, Vandana (2006): *Manifiesto para una democracia de la tierra. Justicia, sostenibilidad y paz*, Ediciones Paidós Ibérica, S.A., Barcelona. Hurrengo lotura honetan: <http://es.scribd.com/doc/47380470/Vandana-SHIVA-Manifiesto-Para-Una-Democracia-de-La-Tierra-Justicia-Sostenibilidad-y-Paz>
- URRETABIZKAIA GIL, Leticia (2012): «Perspectivas y vivencias de las mujeres baserritarras: Incidencia Política y Soberanía Alimentaria» DE GONZALO ARANO, Isabel eta URRETABIZKAIA GIL, Leticia-n: *Las Mujeres Baserritarras: análisis y perspectivas de futuro desde la Soberanía Alimentaria. Incidencia y políticas públicas en el marco de la actividad agraria y el desarrollo rural*, Emakunde, Barserripress. Hurrengo lotura honetan: <http://biblioteca.hegoa.ehu.es/registros/author/16560>